

π. Νεκταρίου Κουτρουμάνη, Master Συστηματικής Θεολογίας
Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΑΜΑΡΤΩΛΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΓΙΟΤΗΤΑ
ΣΤΟΝ ΧΡΗΣΤΟ ΓΙΑΝΝΑΡΑ

Κορωπί 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

Πρόλογος..... 4

Εισαγωγή..... 5

Κεφάλαιο Α – Η Έννοια της Αμαρτωλότητας

1. Η Πτώση και οι συνέπειές της: Η Αμαρτωλότητα ως ατομικότητα.... 7

2. Ο Ηθικισμός του ατόμου και το Ήθος του προσώπου..... 9

3. Η Θρησκευτικότητα ως έκπτωση της Εκκλησίας..... 11

4. Ο Ευσεβισμός, ο Γνωστικισμός και η κοσμική εξουσία
ως αλλοτρίωση (αμαρτία) της Εκκλησίας..... 12

Κεφάλαιο Β – Η Έννοια της Αγιότητας

1. Πρόσωπο και σχέση. Η Αγιότητα ως ήθος και ελευθερία..... 13

2. Η Μετάνοια, προϋπόθεση Αγιότητας..... 14

3. Η Αγάπη ως σημείο Αγιότητας. Η υπέρβαση του ατόμου..... 15

Κεφάλαιο Γ – Κριτικές αποτιμήσεις

1. Κριτική προσέγγιση των όρων Αμαρτωλότητα και Αγιότητα στο έργο του Χρήστου Γιανναρά.....	16
2. Επιστροφή στην παράδοση της Οντολογίας του προσώπου. 3. Το μέτρο και οι υπερβολές.....	18
Επίλογος.....	19
Βιβλιογραφία.....	20

Πρόλογος

Η Εκκλησία είναι κοινότητα. Η συνύπαρξη των προσώπων στην αγάπη, φανερώνει τον Θεό. Η Αγιότητα σήμερα, πολλές φορές κατανοείται με θρησκευτικό τρόπο, ως ατομικό κατόρθωμα ή δικαίωμα. Παράλληλα, η μοναξιά, η θλίψη και η αμαρτία βιώνονται για τον σύγχρονο άνθρωπο, αντίστοιχα, ως ατομικές καταστάσεις. Όμως για την Εκκλησία, ο άνθρωπος υπάρχει ως πρόσωπο που αγιάζεται μέσα από την συνύπαρξη με τους αδελφούς του, θυσιάζοντας καμιά φορά, μαρτυρικά την ύπαρξή του. Ακόμη και στην πτώση του, στην κατάσταση της αμαρτίας, υποφέρει συλλογικά σύνολη η ανθρώπινη κοινότητα. Εδώ, ο Χρήστος ο Γιανναράς, έχει να μας κάνει μία πρόταση. Πρόταση επιστροφής στην παράδοση του προσώπου, της σχέσης και του αληθινού Θεού, μέσα στην Σύναξη της Εκκλησίας, χωρίς τον κίνδυνο της αλλοτρίωσης αυτής της αλήθειας σε Θρησκεία. Δημοσιεύουμε την παρούσα μελέτη ελεύθερα στο διαδίκτυο. Δεν διεκδικούμε κανένα αλάθητο. Μία έρευνα είναι πρόοδος και κάθε πρόοδος είναι ημιτελής προσπάθεια. Μόνο ως προσπάθεια, έχει αξία και ελπίζουμε κατά τούτο, να αποτελεί μια γόνιμη συμβολή στην θεολογική έρευνα.

Ειδικότερα, θα ασχοληθούμε με τις έννοιες «Αγιότητα και Αμαρτωλότητα», που είναι διασκορπισμένες στα διάφορα έργα του. Θα χαρούμε με την δύναμη που είναι κρυμμένη κάτω από την Εκκλησία ως θεσμό. Θα προβληματιστούμε κάποιες φορές, βλέποντας ότι άνθρωποι, όπως ο Χ. Γιανναράς, έχουν ασάφειες και υπερβολές. Κυρίως όμως, θα αντικρύσουμε τον ρεαλισμό της Εκκλησίας, που δεν φοβάται την αμαρτία, το λάθος, αφού βρίσκεται σε περίοδο πώσεως. Το επικίνδυνο είναι, η αναίρεση του χαρακτήρα της, η έκπτωση της σε ατομικότητα, σε ηθική, σε ιδεολογία ή σε συναισθηματισμό. Θα ανακαλύψουμε την Αγιότητα ως συνύπαρξη, αγάπη και πρόσωπο. Τότε θα γνωρίσουμε πόσο μακριά μας είναι η αληθινή Εκκλησία, από αυτά που ακούμε και βλέπουμε και πόσο κοντά μας βρίσκεται η αληθινή ουσία της, με αυτά που αναζητάμε.

Κορωπί, 10 Ιανουαρίου 2013

Πρωτοπρεσβύτερος π. Νεκτάριος Γ. Κουτρουμάνης

Εισαγωγή

Η Εκκλησία, είναι χώρος αγιασμού: Βιώνει την αλήθεια της και την εκφράζει θεωρητικά, όποτε χρειάζεται. Στην σημερινή εποχή των ανοικτών συνόρων, κάθε κοινωνική κατάκτηση των Εθνών, γίνεται κτήμα της παγκόσμιας κοινότητας, αλλά και αιτία συγκύσεως. Μπροστά σε αυτήν την πρόκληση, εξαιτίας της φύσεως της, η Εκκλησία ήταν διαρκώς έτοιμη: Τα πάντα προέρχονται από τον Θεό και είναι καλεσμένα να συμμετάσχουν στην αγάπη Του. Εμείς απλά συνεχίζουμε την ευλογημένη παρακαταθήκη των Πατέρων μας. Μπολιάζουμε την σάρκα της εποχής μας, το περιβάλλον μας, στο εκκλησιαστικό γεγονός. Με τον τρόπο αυτό, η Εκκλησία λειτουργεί προσλαμβάνοντας τον κόσμο σε καινή κτίση. Η ευλογημένη μαγιά της Παράδοσης υπάρχει. Στο ίδιο μήκος κύματος ο Χρήστος ο Γιανναράς, προσπαθεί επώδυνα να γονιμοποιήσει την αναζήτηση της φιλοσοφίας στην αγιότητα, μέσα από το πρόσωπο και την αγάπη. Ως Ποιμένας της Εκκλησίας προβληματίζομαι για τον ατομικό συναισθηματισμό των ενοριτών μου, για την γνήσια αναζήτησή τους, χωρίς όμως την παρουσία τους στην Εκκλησία ως κοινότητα. Δεν είναι η άγνοια αλλά ο συγκρητισμός που κάνει σήμερα την Ενορία ένα ετερόκλητο απρόσωπο μείγμα. Αυτή είναι η αμαρτωλότητα της: Το ότι δεν υπάρχει συνείδηση Σώματος, αλλά η αίσθηση συντεχνίας, εξυπηρέτησης ατομικών ψυχολογικών αναγκών. Αυτό το μαρτύριο της ατομικότητας ο Χ. Γιανναράς το έζησε προσωπικά και ουσιαστικά όλο του το έργο είναι μία καταγγελία της αλλοτρίωσης της Ορθόδοξης Ανατολής από τις δυτικές επιδράσεις. Μας μίλησε για την δύναμη και την ομορφιά του προσώπου, της σχέσης και της ελευθερίας του. Για την πάλη με τον Θεό ως πρόσωπο προς πρόσωπο, με μόνο κίνητρο την αγάπη.

Έχοντας από καιρό την υποψία της συμβολής του στην νεώτερη Ορθόδοξη σκέψη, παρεκάλεσα τον εκλεκτό καθηγητή μου, της Συγκριτικής Φιλοσοφίας της Θρησκείας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ελλογιμότατον, κ. Μάριο Μπέγζο, να μου αναθέσει μία εργασία στα πλαίσια του μαθήματός του, ώστε ως ποιμένας, να εμβαθύνω στην σκέψη του Χρήστου Γιανναρά. Η Αγιότητα και η Αμαρτωλότητα, είναι έννοιες βασικές για την ποιμαντική της Εκκλησίας.

Η Κατήχηση, η Ιεραποστολή, τα Μυστήρια, ο αγώνας μας, είναι γύρω από αυτό το δίπολο. Κατά τούτο, οφείλω πολλές ευχαριστίες στον καθηγητή μου για την ανάθεση του παρόντος θέματος. Η εργασία είναι μία σύντομη μελέτη του πώς ο Γιανναράς βλέπει την Αγιότητα και την Αμαρτωλότητα στα έργα του.

Ως πηγές χρησιμοποίησα τα έργα του: «Η Ελευθερία του Ήθους», «Το Αλφαβητάρι της Πίστης», «Ενάντια στη Θρησκεία» και το «Πείνα και Δίψα». Κατά δεύτερο λόγο, επιλεκτικά βοηθήματα που σχετίζονται με την σκέψη του Γιανναρά περί Αγιότητας και περί Αμαρτωλότητας, όπως του εκλεκτού καθηγητού μου, κ. Μάριου Π. Μπέγζου, από την Πατερική Γραμματεία κείμενα του Γρηγορίου του Παλαμά, του Μαξίμου του Ομολογητού, από την Ρώσικη λογοτεχνία, του Φ. Ντοστογιέφσκη, κ.α.

Στα δύο πρώτα Κεφάλαια, παρουσιάζονται οι Όροι «Αμαρτωλότητα» και «Αγιότητα», ενώ στο Τρίτο, γίνεται μία απόπειρα αξιολογήσεως και κριτικής προσεγγίσεως της σκέψης του. Η παρουσίαση της συγκεκριμένης συμβολής του Χρήστου Γιανναρά είναι σύντομη και ελλιπής. Το να παρουσιάζει και μόνο κανείς μέρος του έργου του είναι τολμηρό εγχείρημα που έχει παρακλητικά ως προ-απαιτούμενο την κατανόηση του κάθε καλόπιστου αναγνώστη.

Η παρούσα φροντιστηριακή εργασία είναι μια σύντομη συνάντηση με τον Χ. Γιανναρά, ένας διάλογος μαζί του για το πώς βιώνει κανείς την Αγιότητα ως πρόσωπο και για το πώς να αντιμετωπίσει την αλλοτρίωση της ατομικότητας, που είναι στον πυρήνα της, η Αμαρτωλότητα. Ο διάλογος αυτός δεν λύνει, απλά δημιουργεί νέα ερωτήματα που ο αναγνώστης θα πρέπει να ερευνήσει για να διαμορφώσει μία υποψία απαντήσεως. Άλλωστε η Αγιότητα είναι μυστήριο. Χρειάζεται να βιωθεί με σιγή και αγάπη. Όχι με μελάνι και λόγια.

π. Ν.Γ.Κ

Κεφάλαιο Α – Η Έννοια της Αμαρτωλότητας.

1. Η Πτώση και οι συνέπειές της: Η Αμαρτωλότητα ως ατομικότητα.

Ο άνθρωπος, είναι δημιούργημα ελευθερίας και αγάπης. Ο Θεός, χάρισε στους πρωτόπλαστους την δυνατότητα της αιώνιας ζωής, ως γεγονός προσωπικής κοινωνίας μαζί Του.¹ Συνεπώς, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι το πνευματικό γονίδιο του ανθρώπου, είναι να αγαπάει, να κοινωνεί, να σχετίζεται. Κάτι τέτοιο το συναντάμε ήδη από τον Παράδεισο, όπου Θεός, άνθρωπος και κτίση, βρίσκονταν σε διαρκή και άμεση προσωπική κοινωνία. Ελεύθερα, με αγάπη και χωρίς καταναγκασμό, ο Αδάμ καθρεπτιζονταν ως εικόνα Θεού, στην κένωση του, την έξοδό του από την αυτάρκεια του ατόμου του. Υπήρχε ως καλή λίκν δημιουργία στην συνάντησή του με τον συνάνθρωπο του, την κτίση και κυρίως με τον δημιουργό Θεό του. Αυτή ήταν η αγιότητα του πριν την πτώση. Όταν αποφάσισε να γίνει Θεός χωρίς τον Θεό, παραιτήθηκε εκούσια από αυτήν την προσωπική σχέση και απέκτησε την βαριά κληρονομιά της αμαρτίας.²

Ο Θάνατος, πέρα από τις εξωτερικές και ορατές του επιπτώσεις, έχει πρωταρχικά, εσωτερικό περιεχόμενο. Είναι θάνατος που αναφέρεται στην απώλεια της ταυτότητας του ατόμου, της συνείδησης της ιδιαιτερότητας του. Όταν εκείνο παύει να αγαπά και να αγαπιέται, από μοναδικό και ανεπανάληπτο όν, καταντάει ένας απρόσωπος αριθμός, χωρίς όνομα και ταυτότητα. Αυτή η μετάβαση από το πρόσωπο στο άτομο φαίνεται εμφαντικά με τους δερμάτινους χιτώνες που ο Θεός περιέβαλε τους ανθρώπους μετά την πτώση (αμαρτία) τους. Η φύση τους, ως κτιστή και φθαρτή πλέον, υποτάχτηκε στην φύση και στην αναγκαιότητα. Έτσι ολοκληρώθηκε η μετάβαση από το πρόσωπο, στο άτομο. Η ύπαρξη γίνεται τώρα ενστικτώδης, οι φυσικές ανάγκες, αυτοσκοπός. Η θέληση, αυτό που ξέρουμε ως βούληση, από καρπός ελευθερίας, παραμορφώνεται σε ορμή, ένστικτο και ανάγκη.³ Στην απόλυτη ατομικότητα, διεκδικούμε δικαιώματα, πολιτισμό, ήθος που να κατοχυρώνουν τα ατομικά μας δικαιώματα έναντι των άλλων. Στο σημείο αυτό, η αδυναμία μας να είμαστε πραγματικά και αληθινά πρόσωπα αγάπης, μας κάνει να βλέπουμε τους γύρω μας σαν μια υπαρκτή και απτή κόλαση. Ο Ντοστογιέφσκη, είχε ήδη προηγηθεί στον ορισμό της κόλασης από τον Π. Σάτρ: «Κόλαση είναι το μαρτύριο, του να μην αγαπάει κανείς».⁴

¹ Γιανναρά Χρ., Αλφαβητάρι της Πίστης, Δόμος, Αθήνα 2006, σ.119

² Γιανναρά Χρ., Η ελευθερία του Ήθους, Ίκαρος, Αθήνα 2002, σ. 43 κ. εξ.

³ Γιανναρά Χρ., Η ελευθερία.....,ό.π., σ. 45.

⁴ Ντοστογιέφσκη Φ., Αδελφοί Καραμάζοφ, τ. Β., 6,3 Κεφ., σ. 258-260. Μετάφραση Άρης Αλεξάνδρου, Γκοβόστη, Αθήνα 1991.

Όταν λοιπόν ο άνθρωπος αποτυγχάνει να κοινωνεί, δέσμιος στην αναγκαιότητα και μακριά από τον τριαδικό προσωπικό τρόπο ζωής και ύπαρξης, βιώνει την τραγικότητα της αμαρτωλότητας ως αστοχίας, απώλειας του τέλους, του σκοπού της υπάρξεώς του. Οι Πατέρες ονομάζουν απερίφραστα αυτήν την κατάσταση ως παρά φύση έκπτωση του ανθρώπου. Η αμαρτία δεν έχει υπόσταση, δεν έχει στην ουσία της οντότητα. Δανείζεται την υπόσταση του καλού ως το νομιζόμενο καλό για αυτόν που κάθε φορά πράττει την αμαρτία.⁵ Επιγραμματικά θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η αμαρτία είναι μία αυτοκατάκριση, μία αυτοτιμωρία του ανθρώπου, ένα αποτέλεσμα της ελεύθερης επιλογής του να κινηθεί αυτόνομα έναντι του Θεού. Η άρνηση του να βρίσκεται σε σχέση με τον Δημιουργό, τεμαχίζει την ύπαρξη του σε ατομική οντότητα, όπου ο θάνατος και η φθορά κυριαρχούν μακριά από το ζωοποιό πρόσωπο του Θεού.⁶

Από την πώση και μετά, τα πάντα είναι εμβολιασμένα στο φαρμάκι της ιδιώτευσης: Θεσμοί, κράτη, οικονομικές θεωρίες, οράματα, ακόμα και πρακτικότερα ζητήματα της καθημερινότητας, παράγουν φθορά, κούραση, απογοήτευση, θάνατο. Μεταπτωτικά η αγάπη είναι νοθευμένη με σκοπιμότητες, η ελευθερία κηρύσσεται θεωρητικά χωρίς ρεαλισμό. Παρόλα αυτά ο Κύριος ως ο ερχόμενος και προσφερόμενος μέσα στην Εκκλησία, περιμένει την προσωπική μας υπέρβαση: Την μετάνοια ως συνείδηση της ανεπάρκειας της ατομικότητας μας, (αμαρτία) και της επιθυμίας μας για την προσωπική συνάντηση μαζί του, ως κοινωνία και αγιότητα.

⁵ Μάξιμου του Ομολογητού, Σχόλια στο περί Θείων Ονομάτων, J.-P. Migne P.G. 4, 305 B και 4, 348 C.

⁶ Γιανναρά Χ., Η ελευθερία....., ό. π., σ. 53

2. Ο Ηθικισμός του ατόμου και το Ήθος του προσώπου.

Το γεγονός της Θείας Ευχαριστίας ως σύναξης του λαού του Θεού, είναι απόρροια της αγάπης Του, που προσεγγίζει τον άνθρωπο προσωπικά.

Η Εκκλησία είναι ο χώρος της σύναξης των προσώπων, όπου η ατομικότητα αναιρείται. Από την χώρα της μοναξιάς του ατόμου και με την ασκητική της συνύπαρξης, στην οικογένεια, στην ενορία, ο πιστός εισοδεύει στην χώρα της συνύπαρξης, της σχέσης, Θεού – ανθρώπου και κτίσης. Εκεί γεύεται το κοινό ποτήριο της ζωής ως κοινωνία προσώπων, άτρεπτα, ακώριστα, αδιαίρετα και ασύγχυτα, με τους υπόλοιπους αδελφούς του, βιώνοντας την Βασιλεία ως σχέση.

Αυτό το ευχαριστιακό ήθος, το ασκητικό άθλημα του προσώπου, για είκοσι αιώνες τώρα, η Εκκλησία το βιώνει ως ένα συνεχή πειρασμό, ως μία πάλη: Αγωνιά να κρατήσει το ήθος του προσώπου από την αλλοτρίωσή του σε ατομοκεντρικό ηθικισμό με κανόνες και νομικές προδιαγραφές. Το εκκλησιαστικό γεγονός κινδυνεύει να μετατραπεί σε ηθικισμό, κώδικα ηθικών πράξεων, θρησκεία.⁷ Για να μπορέσει να κατανοήσει κανείς αυτήν την απειλή, θα πρέπει να ξεχωρίσει το αληθινό από το κίβδηλο. Για παράδειγμα, η θρησκεία συνήθως ιστορικά εκτρέπεται σε πολιτική, ως εξαναγκασμός και επιβολή. Παράγει νομικισμό και εκτρέφει τον ατομισμό. Από την άλλη, η αποκάλυψη του Θεού, φανερώνει το ήθος ως προσωπική ετερότητα, ως ελευθερία και αγάπη. Επομένως η θρησκεία είναι νομική σύμβαση, διαστροφή της Εκκλησίας. Κάτι τέτοιο, εκτρέφει τον ηθικισμό του ατόμου. Η αποκάλυψη του Θεού ως σχέση, είναι η αποκάλυψη μίας άλλης λογικής. Αυτής του προσώπου, όπου κανείς από άσχετο υποκείμενο, μέσα στην εκκλησιαστική σύναξη, μεταμορφώνεται σε σχετιζόμενο πρόσωπο. Το ήθος ως ηθικισμός, είναι η αξιολόγηση του ατομικού χαρακτήρα, της συμπεριφοράς σαν ένα γεγονός αντικειμενικού χρέους που δεν αντικρίζει τον άνθρωπο ως ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, αλλά ως ένα απρόσωπο αριθμό. Μία τέτοια ηθική επιβάλλεται με τον φόβο και το κύρος της αυθεντίας, της σύμβασης: Ένα θρησκευτικό σύμβολο, μία κοσμική εξουσία, δημιουργούν κανόνες συμπεριφοράς που οφείλουν οι άνθρωποι να τηρούν τυπικά και εξωτερικά. Μία τέτοια ηθική δεν εξετάζει την γνησιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης, αυτό που είναι ο άνθρωπος, αλλά αυτό που πρέπει να είναι. Εδώ τα κίνητρα για μία τέτοια ηθική μπορεί να είναι ιδιοτελή, εφήμερα και επιφανειακά που οδηγούν σε μία μάσκα, ένα προσωπίο συμπεριφοράς.

Αντίθετα, για την Εκκλησία, το ήθος ταυτίστηκε με την υπαρκτική αλήθεια του ανθρώπου. Ήθος είναι: Να σωθεί ο άνθρωπος, να υπάρξει πέρα από τις συμβατικές σχέσεις, να νικήσει τον θάνατο.⁸

⁷ Γιανναρά Χρ., *Ενάντια στη Θρησκεία*, Ίκαρος, Αθήνα 2007³.

⁸ Γιανναρά Χ., *Η ελευθερία.....ό.π.*, σ. 26.

Η Ηθική, στη εκκλησιαστική της διάσταση, δεν έχει να κάνει με μία συμβατική και εξωτερική βελτίωση του χαρακτήρα ή της συμπεριφοράς, αλλά είναι μετάνοια, αλλαγή, υπαρξιακή αναζήτηση, κοινωνία ζωής.

Ο Θεός αποκαλύπτεται στην Ιστορία ως πρόσωπο και διαλέγεται άμεσα με τον άνθρωπο.⁹ Ο Θεός είναι αγάπη.¹⁰ Συναντάει τον κάθε άνθρωπο, μέσα στην μοναδικότητά του, ανεπανάληπτα και προσωπικά. Αναδεικνύει μέσα από το κοινό της ανθρωπίνης ουσίας, την υπαρκτική ετερότητα ως σχέση: Ο άνθρωπος είναι πρόσωπο, έχει την όψη του προς κάποιον, είναι σχετιζόμενος έναντι κάποιου. Είναι (απ)έναντι του Θεού. Εκεί καλείται σε συνάντηση, σε υπέρβαση της αυτοτέλειάς του εγώ του, ως βαθιάς συναισθήσεως των ορίων του, ως πράξη αυτογνωσίας. Από εδώ αρχίζει να αγαπάει θυσιαστικά τον πλησίον του. Ο ορισμός του Ήθους έχει να κάνει με την πάλη για συνύπαρξη ως υπέρβαση του ατόμου. Το πρόσωπο είναι πορεία, διακινδύνευση και περιπέτεια. Η Αγάπη όταν είναι ελεύθερη από αναγκαιότητες, πονάει και έχει κόπο, γίνεται μαρτύριο. Άρα το πρόσωπο και το άτομο έχουν αντίθετη σημασία. Το άτομο είναι μέγεθος μετρήσιμο με αντικειμενικές ιδιότητες και υποχρεώσεις. Προσεγγίζεται ποσοτικά και αριθμητικά. Ελέγχεται από την εκάστοτε εξουσία εύκολα ως απρόσωπη μάζα, χωρίς κρίση.

Το πρόσωπο ως ετερότητα που σχετίζεται, ισορροπεί εύκολα ανάμεσα στον σεβασμό της συγκεκριμένης προσωπικότητας και στην συνύπαρξη της κοινότητας. Η αγάπη είναι ο μόνος δρόμος γνώσης του απέναντι. Το πρόσωπο ως πρόσκληση και πρόκληση αγιότητας, εικονίζει τον Θεό στον άνθρωπο: Είναι κοινός τρόπος υπάρξεως Θεού και ανθρώπου.¹¹ Όταν η Θεολογία υποτάσσεται στην νοησιαρχία, το λογικό και το αυτεξούσιο τάσσονται υπέρ του δυαλισμού ύλης και πνεύματος, με σαφή υποτίμηση της υλικότητας. Αυτή η σχάση εκφυλίζει την αλήθεια της Εκκλησίας σε ηθικισμό που μάλλον αίρεση είναι, παρά αλήθεια. Τότε η ηθική ταυτίζεται και υπηρετεί, αυτό που φαίνεται να πολεμάει, την αμαρτωλότητα. Στην Εκκλησία, το ήθος της βλέπει ενιαία τον άνθρωπο ως ψυχοσωματική ενότητα. Επιδιώκει να αγιάσει, να σώσει το συναμφοτέρον, ολόκληρο το άνθρωπο.¹² Είναι εύκολα κατανοητό το γεγονός της παραφθοράς του γνήσιου ευαγγελικού λόγου όταν τις περισσότερες φορές λανθασμένα υπάρχει μια αντιδιαστολή, μια διαμάχη πνευματικό και υλικού με αποτέλεσμα η παρουσία της Εκκλησίας να παρερμηνεύεται σε μια μονοδιάστατη φυγή προς τα έσχατα, κάτι σαν απόδραση από την ιστορία, αφήνοντας τον σύγχρονο άνθρωπο έκθετο και μόνο στην εκμετάλλευση του από τον άκρατο παγκόσμιο οικονομισμό.

⁹ Γιανναρά, Η ελευθερία.....ό.π., σ. 28 κ.ε.

¹⁰ Α' Ιωάν. 4,16

¹¹ Γιανναρά, Η ελευθερία.....ό.π., σ. 37 κ.ε.

¹² Γρηγορίου του Παλαμά, Προσωποποιΐες, J.-P. Migne P.G. 150, 1316 C.

3. Η Θρησκευτικότητα ως έκπτωση της Εκκλησίας.

Η Αμαρτωλότητα, δεν είναι τόσο η παράβαση μίας ατομικής εντολής που αναφέρεται συνήθως στα σαρκικά θέματα, αλλά η έκπτωση της πίστης σε απαράδεκτους ανθρωπομορφισμούς, σε ηθικισμούς και τελικά, σε θρησκευτικότητα. Η ιστορική πορεία της Εκκλησίας στον κόσμο, έχει πολλούς πειρασμούς. Μία από τις εκπτώσεις της σε αυτούς, είναι και η θρησκευτικοποίηση της πίστεως. Αυτή η ασθένεια συνήθως εκφράζεται σε ατομικό επίπεδο. Αλλά μπορεί να εμφανισθεί και ως συλλογική νοοτροπία, ως κυρίαρχη τάση ιστορικά σε μία τοπική εκκλησιαστική σύναξη. Το ευαγγελικό μήνυμα, μπορεί εύκολα να εκφυλιστεί από ζωή σε ιδεολόγημα με θεωρητική δομή. Η Αγία Γραφή και η Παράδοση μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως ένα είδος ταμπού νομικής εγκυρότητας, που η γνώση τους και μόνο, όχι η βίωσή τους, αρκεί για κάποιους που ενδεχομένως θα ήθελαν να εκμεταλλευτούν την άδοξη πίστη των πολλών.¹³ Όμως η σάρκωση Του Λόγου και η εμπειρία του ευχαριστιακού σώματος, δεν επιτρέπουν την ιδεολογικοποίηση της πίστεως και τον εγκλωβισμό της σε κάποια θρησκευτικότητα. Το εκκλησιαστικό γεγονός, γνωρίζεται εμπειρικά. Την εξατομικευμένη Χριστιανοσύνη δεν την ενδιαφέρει η πάλη για το νόημα της ύπαρξης, αλλά η προτεραιότητα των υποκειμενικών βιωμάτων. Εκεί ο πιστός παίρνει μέρος στην λατρεία ως άτομο, για να εξασφαλίσει ατομική σωτηρία, δεν συμμετέχει για να συν-κοινωνήσει με το σώμα των αδελφών του, αλλά για να πάρει ατομική δικαίωση. Μεταφέρει το εγώ του μέσα στην σύναξη, όχι για να το μοιραστεί ευχαριστιακά, αλλά για να το θρέψει και να το επιβεβαιώσει. Είναι λυπηρό και ανησυχητικό το γεγονός ότι οι περισσότερες Ενορίες φαίνεται να μην ενοχλούνται από μία τέτοια εκτροπή που τελικά στρέφεται ευθέως εναντίον της δομής του Σώματος του Χριστού.

Η Θρησκευτικότητα είναι μια βαθιά ορμέμφυτη επιθυμία και συχνά διολισθαίνει σε συγκινήσεις, σε συναισθηματισμούς, σε ενθουσιασμούς, και σε πληθωρισμό συναισθημάτων που έχουν εγωκεντρικό και ναρκισσιστικό χαρακτήρα.¹⁴ Σε αυτές τις καταστάσεις ο θεατρινισμός και η ταπεινολογία, πλεονάζουν. Η σωτηρία προβάλλεται ως ατομική κατάκτηση και όχι ως δωρεά. Μετά το τέλος των διωγμών της Εκκλησίας και την αναγνώριση της από κράτος, τα νομικά κριτήρια αυξήθηκαν σε βάρος της χαρισματικότητας. Η Παράδοση πλέον γίνεται είδωλο. Εγκαθίσταται ως ιδεολογία, ως σύνολο κανονιστικών διατάξεων που οδηγούν στον φονταμενταλισμό.¹⁵ Η απολυτοποίηση του σχετικού οδήγησε για παράδειγμα, στο σχίσμα των Παλαισημερολογιτών. Η Παράδοση είναι για εκείνους, ένα ταμπού, ένα είδωλο αντικειμενικών ψυχολογικών βεβαιοτήτων που η τυπική τήρηση της είναι αυτοσκοπός και όχι μέσο, για την σωτηρία. Η εκκοσμίκευση αυτή γεννά αιρέσεις και σχίσματα. Είναι η αμαρτωλότητα η νόθευση της ορθής πίστης που γεννά σαν πιστό της τέκνο την θρησκευτικότητα ως εγκλωβισμό στον νόμο, και την αναγκαιότητα.

¹³ Γιανναρά Χρ., Ενάντια στη Θρησκεία, ο. π. σ. 88 κ.ε.

¹⁴ Γιανναρά Χρ., Ενάντια....., ο. π. σ. 101 κ.ε.

¹⁵ Γιανναρά Χρ., Ενάντια....., ο. π. σ. 174 κ.ε.

4. Ο Ευσεβισμός, ο Γνωστικισμός και η κοσμική εξουσία ως αλλοτρίωση (αμαρτία) της Εκκλησίας.

Η ανάγκη των ανθρώπων για θρησκεία, μέσα στον Χριστιανισμό, εξελίχθηκε κυρίως μετά την αναγνώριση του ως επίσημης θρησκείας. Τα πρώτα σημάδια ήδη υπήρχαν κατά τους πρώτους αιώνες στον Γνωστικισμό και Ευσεβισμό.¹⁶ Η γνώση και το συνονθύλευμα Ιουδαϊκών και Αρχαιοελληνικών στοιχείων που χώριζαν την πραγματικότητα σε δύο επίπεδα, στην ύλη και στο πνεύμα, επηρέασε αποφασιστικά το ευαγγελικό μήνυμα. Η ιστορικότητα του προσώπου του Ιησού Χριστού ως θεανθρώπου αίρεται. Το σώμα, η ύλη, η σεξουαλικότητα γίνονται πεδία αμαρτίας. Αναπτύχθηκαν πάμπολλες λανθασμένες προσεγγίσεις. Για αιρέσεις όπως οι Βογόμιλοι, οι Παυλικιανοί, οι Μεσσαλιανοί, οι Μαρκιωνίτες, οι Καθαροί, μέχρι τον Πουριτανισμό και τον Ευσεβισμό των σημερινών οργανώσεων, η Εκκλησία ένωσε την απειλή της εκτροπής της, σε κοσμικό συγκριτικό φιλοσοφικό σύστημα ιδεών, που στην ουσία του, υπήρξε η αμαρτία των μελών της, που δεν κατανόησαν ορθά την φύση της. Μέσα στα σπλάχνα της, υπολανθάνουν τα τραύματα του γνωστικισμού μέχρι και σήμερα. Η Εκκλησία από γεγονός συνύπαρξης Θεού και ανθρώπου, άτρεπτα, ακώριστα, αδιαίρετα και ασύγχυτα, κινδυνεύει να εκπέσει σε ατομικό θρησκευτικό ευσεβισμό. Ένας θεσμός με θρησκευτικό προκάλυμμα αλλά πρώτιστα με κοσμικές δομές. Αρκεί κανείς να εξετάσει σήμερα, με ποια κριτήρια και πως στην πράξη, οι πιστοί κατηχούνται, βαπτίζονται η πώς τελούν τους Γάμους τους.

Η πνευματικότητα τείνει να γίνει γραφικότητα, σύνολο γνώσεων, σεμιναρίων κατάρτισης, θεολογικών συνεδρίων και δημόσιας προβολής. Μία μορφή αμαρτωλότητας ιδιαίτερα επικίνδυνη, είναι πως λειτουργεί η εξουσία, ιδίως στον ανώτερο κλήρο σήμερα. Χαρακτηριστική παραμένει η περιγραφή της παραφθοράς του ευαγγελικού μηνύματος από τον Ντοστογιέφσκη στον μύθο του Μεγάλου Ιεροεξεταστή.¹⁷ Ο πνευματικός απογαλακτισμός του πιστού, πολλές φορές αναβάλλεται διότι η ωρίμανση έχει ευθύνη, καλλιεργεί την συνείδηση. Η όποια ποδηγέτησή του, είναι εφικτή μόνο εάν εκείνος παραμείνει ανώριμος. Το Ιερατείο στην έκπτωσή του σε θρησκεία, κατά τον Ντοστογιέφσκη, προσφέρει στον άνθρωπο αυτό που θέλει άμεσα: Ευτυχία, ασφάλεια, θαύμα και εξάρτηση από το κύρος του προστατευτισμού μιας εξουσίας.¹⁸ Ο μύθος του Μεγάλου Ιεροεξεταστή, είναι ένα φραγγέλιο σε κάθε είδους ολοκληρωτισμού.¹⁹ Ο φόβος για την ελευθερία, είναι μία ηδονή τόσο για τους εξουσιαστές, όσο και για τους εξουσιαζόμενους.²⁰ Στο αμάρτημα αυτό, η φύση, η ατομικιστική εξασφάλιση, η εξουσία, κάνουν την αλήθεια, τραγικό θεατρινισμό, εγκλωβισμό στην ανακύκλωση του θανάτου, της πτώσεως και της φθοράς.

¹⁶ Γιανναρά Χρ., *Ενάντια.....*, ο. π. σ. 254 κ.ε.

¹⁷ Ντοστογιέφσκη, Φ., *Αδελφοί Καραμάζοφ*, ο. π., τ. Β., 5, 4 Κεφ., σ. 146-163.

¹⁸ Ντοστογιέφσκη, Φ., *Αδελφοί Καραμάζοφ*, ο. π., τ. Β., 5, 4 Κεφ., σ. 160-161.

¹⁹ Μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση του θέματος στο έργο του Μάριου Π. Μπένζου, *Ευρωπαϊκή Φιλοσοφία της Θρησκείας*, Γρηγόρης, Αθήνα 2007.

²⁰ Γιανναρά Χρ., *Ενάντια.....*, ο. π. σ. 37-39.

Κεφάλαιο Β – Η Έννοια της Αγιότητας

1. Πρόσωπο και σχέση. Η Αγιότητα ως ήθος και ελευθερία.

Η προσωπική ύπαρξη, στον χώρο της Εκκλησίας, πραγματώνει την ζωή ως κοινωνία και σχέση. Η κοινωνία των προσώπων, στην ιστορική της πορεία, φανερώνει την Βασιλεία του Θεού, ως ελευθερία, σχέση και αγάπη. Η Πατερική σκέψη υπερβαίνει την Αρχαιοελληνική προτεραιότητα της ουσίας έναντι του προσώπου. Διατήρησε την διαλεκτική ισορροπία προσώπου και κοινότητας, προεκτείνοντας στην ιστορία, την Σάρκωση του Λόγου. Αδιαίρετα, ασύγχυτα, άτρεπτα και ακώριστα, πρόσωπο και κοινότητα, συνυπάρχουν περιχωρούμενα και διακρινόμενα, ώστε η ελευθερία της μοναδικότητας του καθένα, να πλουτίζει και να διακονεί την ενότητα του συνόλου. Στην Δύση παρατηρήθηκαν μονομέρειες όπως η καταπίεση του προσώπου ή αντίθετα η θεοποίηση, του στον Διαφωτισμό. Αντίθετα στην Χριστιανική Ανατολή, υπήρξε πάντοτε μία ισορροπία με σαφή ανάδειξη του σχετιζόμενου προσώπου.²¹ Οι παραπάνω θέσεις δεν είναι θεωρητικά αξιώματα που ενδιαφέρουν κάποιους λίγους Φιλοσόφους. Εκβάλλουν στην ζωή, μορφώνοντας οικονομικές και κοινωνικές θεωρίες, πολιτικά συστήματα, τα οποία με την σειρά τους ως ιστορικός περίγυρος, σαφώς επηρεάζουν την διαμόρφωση του ήθους του ανθρώπου, την αγιότητα και την αμαρτωλότητα του. Τα κοινωνικά μορφώματα στην Δύση οδήγησαν στην κατοχύρωση του ατόμου και στην εφήμερη εξασφάλιση του. Απέναντι στην κίβδηλη ηθική ως ηθικισμό, το αληθινό ήθος της Εκκλησίας ως ελευθερία του ήθους, είναι η εκκλησιαστική κοινότητα και η ευχαριστιακή της αναφορά. Η αποκατάσταση της ζωής ως αγιότητα έχει να κάνει με την κοινωνία της ελεύθερης αγάπης των ανθρώπων και του Θεού.²² Τα δίπολα, Θεός και άνθρωπος, ψυχή και σώμα, ύλη και πνεύμα, δεν υπάρχουν αντιθετικά, αλλά συνθετικά.²³ Η ισορροπία των παραπάνω είναι αναγκαία προϋπόθεση για την Αγιότητα του ανθρώπου. Το σώμα εξάλλου αφθαρτίζεται και η ύλη είναι κομμάτι της υπάρξεώς μας.²⁴ Αγνοούμε την φύση του Θεού, έχουμε όμως την εμπειρία της αποκαλύψεως Του ως κοινωνία προσώπων. Γίνεται γνωστός σχετιζόμενος με τα δημιουργήματα Του.²⁵ Η σχέση, σώζει, δίνει ύπαρξη στον άνθρωπο. Το άσχετο, είναι και ανύπαρκτο. Κινητήριος δύναμη της σχέσης, είναι η ελευθερία. Μια σχέση είναι αληθινή όταν απουσιάζει η ανάγκη, η καταπίεση και ο υπολογισμός. Η ελεύθερη αγάπη είναι ο προθάλαμος της Αγιότητας.

²¹ Μπέγζου Π. Μάριου, Ψυχολογία της Θρησκείας, Εκδοτική σειρά: Θρησκευολογία-9, Συντονιστής: Μπέγζος Π. Μάριος, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996,⁷ σ. 71-72.

²² Γιανναρά Χρ., Η Ελευθερία του Ήθους, Ίκαρος, Αθήνα 2002,³ σ. 121.

²³ Μπέγζου Π. Μάριου, Ψυχολογία....., ο. π., σ. 108-109.

²⁴ Γιανναρά Χρ., Η Ελευθερία....., ο. π., σ. 65.

²⁵ Γιανναρά Χρ., Αλφαβητάρι της Πίστεως, Δόμος 2006,¹⁴ σ. 51-54.

2. Η Μετάνοια, προϋπόθεση Αγιότητας.

Αμαρτία είναι ο χωρισμός από την ζωή, από τον Θεό. Είναι η αφετηρία της πτώσεως. Μετάνοια είναι η αλλαγή του νου, της νοοτροπίας μας. Είναι η επίγνωση της ανεπάρκειας, της ατομικότητας που οδηγεί στην αναζήτηση της ζωής ως προσωπικής σχέσης με τον Θεό, κοινωνίας μαζί Του.²⁶ Η τεμαχισμένη από την πτώση πραγματικότητα, με την ενσάρκωση του Ιησού Χριστού, ανακαινίζεται, γίνεται δυνατότητα μετοχής σε Εκείνον. Έχει ως μόνη προϋπόθεση την μετάνοια. Την αλλαγή του τρόπου υπάρξεως. Καλούμαστε να εγκαταλείψουμε την ατομικότητα μας και να μπούμε στον μεγάλο στίβο της συνύπαρξης. Η Αγιότητα δεν είναι ένα μαγικό αποτέλεσμα γνώσεως, ένας στείρος ηθικισμός ή μία συμβατική βελτίωση της συμπεριφοράς μας. Ο Άγιος είναι φανέρωση του προσώπου που αγαπά χωρίς όρους. Μίας υπάρξεως ξεχωριστής, όμορφης, ιδιαίτερης. Δεν χρειάζεται κανείς να αρνηθεί την ιδιοπροσωπία του για να γίνει άγιος, αλλά να την εντάξει στην διακονία των αδελφών του. Το παράδειγμα, η μίμηση των αγίων δεν είναι φωτοτυπική επανάληψη της ζωής τους, στις ζωές μας, αλλά πρότυπο για να μιμηθούμε την άλλη λογική του προσώπου, που ακόμα και στην θυσία του, παραμένει σχετιζόμενο με το Θεό και δεν εμπιστεύεται την αυτάρκεια του. Νιώθει την μετάνοια ως συνείδηση που τον καλεί σε σχέση, προς τον Θεό και τους συνανθρώπους του.

Η μετάνοια, είναι οντολογικό και όχι ένα ηθικό μέγεθος. Είναι θέαση, γνώση της ατομικότητας ως ανεπάρκειας και θέληση για επιστροφή στην κατά φύση δημιουργία του ανθρώπου: Στην έξοδο από την αποθέωση του ατόμου και στην είσοδο στην χώρα του προσώπου που σχετίζεται αγιαζόμενο μέσα στην κοινότητα της Εκκλησίας.

²⁶ Γιανναρά Χρ., Η Ελευθερία....., ο. π., σ. 59 κ. ε.

3. Η Αγάπη ως σημείο Αγιότητας. Η υπέρβαση του ατόμου.

Η Ερωτική ορμή, από την γέννηση του ανθρώπου, είναι μια ζωτική αγαπητική ορμή, μια δυνατότητα για σύναψη ουσιαστικής σχέσης, αρχικά με την μητέρα του. Η προσωπική υπόσταση, η ύπαρξη, ακόμη και στην βιολογία της, είναι καρπός έρωτα, δύο ανθρώπων.²⁷ Κάθε σχέση έχει την αγαπητική ροπή μέσα της. Η σεξουαλικότητα, δεν είναι μόνο ορμή, ένστικτο, απρόσωπη αναγκαιότητα. Η σχέση του Θεού με τον άνθρωπο εικονίζεται κυρίως με την ερωτική σχέση του άνδρα και της γυναίκας. Ο Ισραήλ όταν ξεχνάει τον αληθινό Θεό, όταν λατρεύει τα είδωλα, καταγγέλλεται από τους Προφήτες για μοιχεία. Το Άσμα Ασμάτων, πήρε την θέση του στον Κανόνα των βιβλίων της Αγίας Γραφής, ως ένα ερωτικό τραγούδι που εκφράζει εξάισια την σχέση του Θεού με την ανθρωπότητα. Στην Καινή Διαθήκη πάλι, ο Χριστός ονομάζεται Νυμφίος της Εκκλησίας. Εμείς γνωρίζουμε τον έρωτα ως αμαρτία, ως ενστικτώδη ορμή που οδηγεί στο μαρτύριο της υλικότητας, ως κάτι αντίθετο από την Αγιότητα. Όμως ακόμη και με τους όρους της πτώσεως, ο έρωτας ενώνει δύο ανθρώπους και παράγει ζωή. Είναι ζωποιός δύναμη. Στον συζυγικό έρωτα βλέπουμε τον τύπο του Σταυρικού έρωτα του Χριστού για την Εκκλησία: Η ατομικότητα εκούσια νεκρώνεται για να γίνει φανερή η ζωή ως αγάπη, συνύπαρξη και αυτοπροσφορά. Μέσα στην Εκκλησία, η σεξουαλικότητα, μεταμορφώνεται από απρόσωπη ορμή, σε προσωπική συνάντηση χαράς των ανθρώπων. Οι πολλοί έχουμε ως αναγκαία προϋπόθεση σωτηρίας τον ετερόφυλο βοηθό, για να φτάσουμε στην νέκρωση του ιδίου θελήματος και στην υπέρβαση της πτώσεως.

Η παρουσία ενός άλλου μέσα στην ζωή μας, είναι μία πάλη, μία αγωνία και ένας αγώνας: Να δίνεις χωρίς να ζητάς την δική σου ικανοποίηση. Εμείς δυστυχώς βιώνουμε τον έρωτα στην παραφθορά του, σε μία βιολογική λειτουργία αναγκαιότητας, εντελώς ξεκομμένης από τις υπόλοιπες εκφάνσεις του. Ο στόχος είναι ο έρωτας να σωθεί, μεταβαλλόμενος σε αγάπη.²⁸ Ο Υιός του Θεού, την αγάπη Του, την οδήγησε στον Σταυρό. Έγινε ο ίδιος προσφορά, πάθος αγάπης.²⁹ Η Αγάπη ως συνάντηση, ως κοινωνία προσώπων, τρέφεται από την οδύνη της εγκοπής του εγωισμού. Βιώνεται ως πάθος και φανερώνει την αγιότητα ως την ασκητική της αγάπης. Η ερωτική ορμή καρποφορεί ως συνείδηση αυτοπαραίτησης και μεταμορφώνεται σε αγάπη. Η μεταποίηση από την φύση στο πρόσωπο είναι πράξη αγιότητας.

²⁷ Γιανναρά Χρ., Αλφαβητάρι....., ο. π., σ. 108-115.

²⁸ Γιανναρά Χρ., Πείνα και Δίψα, Γρηγόρης, Αθήνα 1997,⁵ σ. 16.

²⁹ Γιανναρά Χρ., Πείνα....., ο. π., σ. 17.

Κεφάλαιο Γ – Κριτικές αποτιμήσεις.

1. Κριτική προσέγγιση των όρων Αμαρτωλότητα και Αγιότητα στο έργο του Χρήστου Γιανναρά.

Η προσέγγιση του έργου του Χρήστου Γιανναρά είναι άθλημα. Αποτελεί δύσκολη απόπειρα, μιας και η σκέψη του είναι πολυεδρική και πρωτοπόρα. Μαζί με κάποιους άλλους ελάχιστους, εξέφρασαν μία διαφορετική θεολογική πρόταση για την εποχή τους, πέρα από τα τετριμμένα και τους ηθικισμούς. Κάποιοι αγριεύουν, άλλοι χαίρονται στο άκουσμα του ονόματος του. Για τους πρώτους είναι ένας αιρετικός, ένας επαγγελματίας αντιρρησίας που εισάγει την εκκοσμίκευση και την φιλοσοφία, στην Εκκλησία. Οι δεύτεροι εμπνέονται από τον λόγο του και θεωρούν την συμβολή του, ουσιαστική ως πρόταση ευθύνης, συνέπειας και αρχών προς την Πατερική σκέψη που στην ιστορική πορεία διακόπηκε από την ανάπτυξη ενός συστήματος ηθικισμού, με το προσώπιο της θρησκευτικής εξουσίας. Εκείνος μίλησε για πολλά. Σκόρπια, στα έργα του συναντάμε και τις έννοιες που εξετάζουμε εδώ, ως κομβικά σημεία για την ανάπτυξη της σκέψης του. Για τον ίδιο, οι όροι Αμαρτωλότητα και Αγιότητα, είναι όροι οντολογίας. Τους εντάσσει και τους αξιοποιεί πάνω στην βασική του σκέψη, ότι ο άνθρωπος είναι αληθινό πρόσωπο, όταν σχετίζεται με αληθινή αγάπη με τον Θεό και τα άλλα ανθρώπινα πρόσωπα. Αγιότητα είναι η αλήθεια του προσώπου που σχετίζεται. Αμαρτωλότητα είναι η εμμονή στην αυτάρκεια του ατόμου, στην περιχαράκωση της ηδονής του εγώ. Ένα από τα σημεία που κατηγορήθηκε, θεωρούμε άδικα, ήταν ο όρος Έρωτας και πως τον χρησιμοποιεί: Θεωρεί τον έρωτα ως δύναμη που μπορεί να βοηθήσει τον άνθρωπο να περάσει τα τυραννικά σύνορα της ατομικότητας του, να εξίσταται. Είναι κρίμα που η σκέψη του παρεξηγήθηκε και κατηγορήθηκε για ευτελισμό της ηθικής και για νέο - Νικολαϊτισμό. Στα έργα του, αγάπη, έρωτας και αγιότητα ταυτίζονται. Είναι σημεία πνευματικής ωριμότητας που οδηγούν το κατ' εικόνα στο καθ' ομοίωση. Θα μπορούσε να είναι πιο σαφής, μεθοδικότερος και απλούστερος στις διατυπώσεις του, ώστε οι αναγνώστες του να τον κατανοήσουν ευκολότερα. Σε κάποια σημεία είναι αόριστος και ασαφής. Υπάρχει ο κίνδυνος του εγκλωβισμού του, σε μία θεωρητική σχεσιοδυναμική όπου το χάσμα μεταξύ της θεωρίας και της ζωής, της πραγματικότητας στην καθημερινότητα μιας Ενορίας, μπορεί να οδηγήσει έναν καλόπιστο αναγνώστη του, στην απόρριψη ή την συνεχή κριτική των εκκλησιαστικών κρατούντων. Δείχνει και μία τάση απολυτοποίησης της έννοιας του προσώπου μόνο ως συνειδητή πορεία αυτοπραγμάτωσης. Εδώ θα μπορούσαμε να θέσουμε ορισμένα ερωτήματα: Πριν κανείς σχετισθεί, δεν είναι πρόσωπο; Μπορεί κανείς να γεννηθεί άσχετος, χωρίς σχέση και να είναι απρόσωπος; Η συμβολή της Θείας Χάρης εδώ, και γενικότερα στα έργα του, υπολείπεται κάπως της ανθρώπινης προσπάθειας. Υπάρχει μεγάλη αγωνία για την ανθρώπινη συνειδητοποίηση. Κάποιος που από λόγους π.χ. νοητικής στέρησης ή απάνθρωπων ιστορικών συνθηκών εξ ανάγκης, που δεν μπορεί να σχετισθεί

αυθεντικά με τους άλλους κατακρίνεται; Κάποιος που από άγνοια ή από πλάνη ενώ είναι ζηλωτής, από φανατισμό κάνει λάθη, θα τον καταδικάσουμε και θα αποφανθούμε ότι δεν υπήρξε ποτέ ως πρόσωπο; Το άτομο στα έργα του φαίνεται να παλεύει μόνο του για να γίνει πρόσωπο, άγιος. Δεν φαίνεται τόσο η συνέργεια του με τον Θεό. Εδώ βιώνει κανείς μία άνιση μάχη του προσώπου με θεσμούς και εξουσίες πανίσχυρες.

Μοιάζει μια θεώρηση εγκλωβισμένη στην ιστορικότητα, χωρίς μεγάλη έμφαση στην εμπιστοσύνη, ότι η Θεία Χάρη τα ασθενή θεραπεύει και τα ελλείποντα αναπληρώνει. Κατανοούμε ότι ενώ είναι, δεν θέλει να εκφρασθεί ως πιστός εγκλωβισμένος στην θρησκεία. Προσπαθεί να μιλήσει με τον αέρα της ελευθερίας. Όμως το να μιλάς για την αποκάλυψη του Θεού ανθρωποκεντρικά και μόνο είναι κάπως παρακινδυνευμένο. Επίσης τον διακρίνει και κάποια απολυτότητα. Κρίνει και χαρακτηρίζει τους άλλους έναντι. Υπάρχει ένας έντονος τόνος εμμονής οτιδήποτε θεωρεί λανθασμένο, να προέρχεται από την Δύση χωρίς πάντοτε να είναι σίγουρο. Άλλωστε πολλά από τα στραβά των Εκκλησιαστικών χώρων, οφείλονται στην ασυνέπεια μας και δεν είναι αποτέλεσμα αλλότριων επιρροών. Εάν εισηγείται την σχέση, την συνύπαρξη των προσώπων, πρέπει τελικά να το κάνει και ο ίδιος πράξη.

Ακόμη θεωρούμε ότι η εσχατολογία του περί της Αγιότητας και της Αμαρτωλότητας του προσώπου, δεν είναι επαρκώς ανεπτυγμένη, εξαιτίας της έντονης ιστορικότητας, που δίνει στα έργα του. Πιστεύουμε ότι τα γραφόμενα του θέλουν χρόνο για να διασαφηνιστούν, από τον ίδιο και από εμάς. Υπομονή και ταπείνωση και κυρίως διάλογο χωρίς περιχαρακώσεις και σκοπιμότητες. Μας είπε τόσο σημαντικά πράγματα. Λησμονημένες αλήθειες που όμως χρειάζονται ψύχραιμη κριτική αποτίμηση και ανάπτυξη. Πιθανόν και διόρθωση σε μερικά σημεία, αποκάθαρση από προσωπικές συναισθηματικές φορτίσεις για να μπολιασθούν ως λόγος στο Σώμα της Εκκλησίας, ως λόγος παραμυθητικός, σύγχρονος και σωστικός.

2. Επιστροφή στην παράδοση της Οντολογίας του προσώπου. Το μέτρο και οι υπερβολές.

Το όλο έργο του Χρήστου Γιανναρά, είναι μία προσπάθεια να επανασυνδέσει την Θεολογία με την Πατερική Παράδοση. Μπορεί κανείς να συναντήσει πολλά λάθη και υπερβολές στα έργα του, όμως είναι βασικό στοιχείο, ότι φιλότιμα κάνει μία απόπειρα να μιλήσει φιλοσοφικά, θεολογικά και κοινωνιολογικά με το μπόλιασμα των λόγων αυτών στην Θεολογία του προσώπου, της σχέσης και της οντολογίας. Η Αγιότητα και η Αμαρτωλότητα, δεν αντιμετωπίζονται στην σκέψη του ηθικά. Δεν έχει ως σκοπό να γαλουχήσει καλούς Χριστιανούς πολίτες, χρήσιμους για ένα κράτος. Θεωρεί για παράδειγμα την Αγιότητα, ως οντολογικό μέγεθος, που αναφέρεται στις σχέσεις των ανθρώπων, ως βασικό στοιχείο σωτηρίας και της κατά φύση, λειτουργίας τους. Ο Ατομισμός είναι η πηγή κάθε αμαρτίας, είναι ειδωλολατρία, έκπτωση, τελικά η προσωποποίηση της Αμαρτωλότητας. Οι πηγές του είναι πολλές και ποικίλες: Οι Καππαδόκες, ο Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής, ο Ισαάκ ο Σύρος, ο Ψευδοδιονύσιος, ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν, ο Β. Λόσκυ, ο Υπαρξισμός του Heidegger και πολλοί άλλοι. Κάποιοι υπερβολικά σίγουροι για την πίστη τους, τον κατηγόρησαν για Νέο-Νικολαϊτισμό, μία αρχαία αίρεση, που κήρυττε την σεξουαλική ελευθεριότητα, ως οδό λύτρωσης. Πιστεύουμε, όσο αφορά την σύντομη μελέτη μας, ότι τοποθετεί σωστά και στο πνεύμα της Εκκλησίας την ερμηνεία των όρων Αγιότητα και Αμαρτωλότητα. Ίσως είναι φιλοσοφικότερος από όσο θα έπρεπε στις διατυπώσεις του, υπερβολικός και απόλυτος κάποιες φορές, αφού διατυπώνει αξιωματικά τις αρχές του. Γενικά θεωρούμε ότι έχει επισημάνει σωστά το ζήτημα, το πρόβλημα που και εμείς οι Ποιμένες, ζούμε καθημερινά στις Ενορίες μας. Το ότι η Εκκλησία αντιμετωπίζεται ως κοσμικός οργανισμός ψυχολογικής τακτοποίησης, συντηρητής ατομικής ευσέβειας, νομικό θρησκευτικό μόρφωμα δημοσίου δικαίου.

Για να συνοδοιπορήσει κανείς άφοβα δίπλα του, θα πρέπει να ξέρει ότι η Εκκλησία δεν είναι μόνο ουράνια, αλλά και επίγεια, με μέλη ασθενείς, πνευματικά. Τα γραφόμενά του χάραξαν μία καινοτόμα πορεία. Το έργο του είναι μία ευθύνη. Περιμένει όχι τόσο μία θεωρητική κριτική, για να γονιμοποιηθεί, αλλά την βίωση των λεγομένων. Η Ενορία, σε καιρούς απρόσωπους και μαζικούς, όπου ο οικονομισμός είναι το μόνο ιδανικό, ο μόνος Θεός, οφείλει να ξανά-ανακαλύψει την ομορφιά του προσώπου. Η Αγιότητα δεν είναι θέμα κατήχησης, διδακτισμού, διατύπωσης. Είναι πρόκληση και πρόσκληση σε έμπρακτη εφαρμογή. Φωτίζει χωρίς λόγια. Εμπνέει χωρίς αντεπιχειρήματα, καθοδηγεί χωρίς καταπίεση. Το έργο του Χρήστου Γιανναρά είναι μια σοβαρή και δομημένη θεολογική πρόταση. Ανατέμνει προφητικά και κριτικά, την παθολογία του Εκκλησιαστικού ιστορικού χώρου. Παραπέμπει στη γνησιότητα της αξίας του προσώπου, που κοινωνεί και μετέχει ασύγχυτα, άτρεπτα, ασύγχυτα και αδιαίρετα στο κοσμικό και στο Θείο, που σώζεται από αυτήν την μετοχή και κάνει την Αγιότητα εμπειρία αληθινής ζωής ως κοινωνία Θεού και ανθρώπων.

Επίλογος

Η σκέψη του Χρήστου Γιανναρά είναι πυκνή και πολυσύνθετη. Δεν δίνει εύκολες λύσεις στον αναγνώστη. Κυρίως τον προπαιδεύει. Τον εισάγει σε μία πορεία αναζήτησης. Του παρέχει τον αναγκαίο χώρο, την δυνατότητα να σκεφτεί, να κρίνει, να αναστοχαστεί μόνος του. Ο ίδιος, πολλές φορές μας παρουσιάζεται σκληρός και απόλυτος. Στην ουσία όμως, οριοθετεί το πρόσωπο στην συνάφεια της σχέσεως. Ο Ατομικισμός είναι έκπτωση στην παρά φύση κατάσταση της Αμαρτωλότητας.

Τελικά οι έννοιες Αμαρτωλότητα και Αγιότητα δεν αποτελούν ένα σύστημα στην σκέψη του, ένα ξεχωριστό κεφάλαιο που τον απασχολεί μεθοδικά. Οι έννοιες αυτές, είναι βασικοί άξονες της ανθρωπολογίας του περί προσώπου και σχέσεως.

Κατά μία δική μας αυθαίρετη ερμηνεία, Αγιότητα είναι για τον Χρήστο Γιανναρά, το πρόσωπο που αληθεύει, που αγαπάει, που σχετίζεται έξω από την αυτάρκεια του εγωισμού του. Από την άλλη, η Αμαρτωλότητα θα μπορούσε να είναι η εμμονή, στην αλλοτριωτική δύναμη της ατομικότητας, η θρησκευτικότητα, ως νόμος και ανάγκη.

Η σκέψη του χρειάζεται χρόνο για να ερμηνευθεί. Δοκιμασία από την πείρα της ζωής. Εξάλλου στον χώρο της κατεξοχήν συνύπαρξης, την Εκκλησία, εμείς οι Ποιμένες καταθέτουμε αυτήν την ίδια μαρτυρία της ασκητικής της συνύπαρξης, με οδύνη και κάματο, ως τον μόνο μαρτυρικό αλλά και άγιο δρόμο, τον μόνο τρόπο, της σωτηρίας μας.

π. Ν. Γ. Κ.

Βιβλιογραφία

Α' Πηγές

1. Γιανναρά Χρ., *Αλφαβητάρι της Πίστης*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 2006.
2. Του ιδίου, *Η Ελευθερία του Ήθους*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2002.
3. Του ιδίου, *Ενάντια στη Θρησκεία*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2007.
4. Του ιδίου, *Πείνα και Δίψα*, Εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 1997.
5. J.-P. Migne, *Ελληνική Πατρολογία (Patrologia Graeca)*, Τόμοι: 4, 150. Κέντρο Πατερικών Σπουδών. Γενική επιμέλεια Ελληνικής Εκδόσεως Ιερέως Ιωάννου Κ. Διώτη, Αθήναι 1987.

Β' Βοηθήματα

1. Μπέγζου Π. Μαρ., *Ευρωπαϊκή Φιλοσοφία της Θρησκείας*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2007.
2. Του ιδίου, *Ψυχολογία της Θρησκείας*, Εκδοτική σειρά: Θρησκευσιολογία-9. Συντονιστής: Μάριος Π. Μπέγζος, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996.⁷
3. Ντοστογιέφσκη Φ., *Αδελφοί Καραμαζόβ*, Μετάφραση Άρη Αλεξάνδρου, τ. Β., εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 1991.